

O nekim aspektima značenja imeničkih umanjenica u kajkavskome narječju

Jela Maresić

Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
jmaresic@hazu.hr

UDK: 811.163.42'282.2'367.622
pregledni rad
<https://doi.org/10.17234/9789531758819.25>

U radu se analiziraju semantičke i stilske vrijednosti i osobitosti imeničkih umanjenica na primjerima iz kajkavskoga narječja. Naglašava se bogat značenjski i stilski potencijal te kategorije riječi, a ključnu ulogu u izražavanju svekolikih značenjskih mogućnosti imaju brojne inačice na različitim jezičnim razinama, u našem slučaju ponajviše na tvorbenoj i sintaktičkoj. U kajkavskome su narječju potvrđeni brojni sufiksi kojima se izražava umanjenost polazne imenice, a vrlo je učestalo i njihovo gomilanje i udvajanje. Uporaba različitih tvorbenih jedinica te njihovo ponavljanje može se učiniti nepotrebnim, pleonastičnim, ali zapravo omogućuje izražavanje stilskih i inih razlika u značenju te odnosa govornika prema sadržaju i/ili sugovorniku. Primjeri koji se u radu navode ispisani su iz znanstvenih radova, kajkavskih oglada govora, objavljenih dijalektnih rječnika i neobjavljene dijalektne građe prikupljene terenskim istraživanjem.

Ključne riječi: hrvatski jezik, kajkavsko narječje, umanjenice, odmilice, semantika, tvorba riječi

Ovaj je rad posvećen akademiku Augustu Kovačecu koji je najveći dio svojega znanstvenoga rada posvetio romanistici, ali je jedan dio jezikoslovnih istraživanja usmjerio i na hrvatski jezik, na dijalektološke teme kajkavskoga narječja. Istraživao je odabranu problematiku na jezičnoj građi iz svojega materinskoga kajkavskoga govora Donjega Jesenja i objavio više značajnih i zapaženih znanstvenih radova. U radovima *Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora* (1989: 13–27) i *O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima* (1990: 51–60) opisao je specifičan naglasni i vokalni sustav toga govora. U radu *Dvostruki oblici imperativa u jednome kajkavskom govoru* (2013: 223–229) istražuje odnos između akcenatskih varijanti imperativnih oblika i njihove stilske uporabe. Utvrđuje da u pravilu imperativni oblici s istim akcenatskim paradigmama imaju i isto, neutralno značenje, dok oblici s drugim akcenatskim obrascem u pravilu imaju specifičnu stilsku vrijednost. Rad *Kontekstualne varijante pri-*

jedloga u (kajkavskom) govoru Jesenja (2016: 91–109) prinos je proučavanju akcentuacije, stilistike i prijedloga kao nepromjenjive vrste riječi o kojima je u hrvatskome jezikoslovlju općenito vrlo malo pisano. Svi su navedeni radovi vrlo vrijedan dijalektološki doprinos hrvatskome jezikoslovlju, ne samo zbog specifičnih i zanimljivih tema, nego i stoga što obrađuju jedan kajkavski govor koji je s dijalektološkoga stanovišta vrlo zahtjevan. Pripada grupi kajkavskih govora koji zbog specifična razvoja izazivaju veliko zanimanje unutar hrvatske dijalektologije. S obzirom da postoji više podjela kajkavskoga narječja na dijalekte govor Donjega Jesenja u Hrvatskome zagorju, prema Ivšićevoj pripada konzervativnoj zagorsko-međimurskoj grupi, a prema Brozovićevoj klasifikaciji zagorsko-međimurskomu dijalektu (usp. Kovačec 2013: 223).

U ovome ćemo se prilogu osvrnut na neke aspekte značenja imeničkih umanjenica u govorima kajkavskoga narječja, pri čemu ćemo se više puta referirati na rad akademika Kovačeca *Deminutivi osobnih imena izvedenih s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru* (Kovačec 2003–2004: 289–298) te na taj način podsjetiti na kajkavološki dio njegovih znanstvenih istraživanja.

Kao izvore rabili smo i kajkavske oglede govora objavljene uz pojedine dijalektološke rasprave, transkribirane kajkavske tekstove iz *Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije* autorica Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić (2012.), prve do sada objavljene monografije takvoga tipa u Hrvatskoj, te natuknice i primjere uporabe iz objavljenih dijalektnih kajkavskih rječnika. Znatan je dio građe prikupljen vlastitim terenskim istraživanjima na području križevačko-podravske kajkavske grupe govora.

Poznato je da je u većini govora i dijalekata kajkavskoga narječja vrlo plodan i razgranat sustav sufikasa za tvorbu imeničkih umanjenica. Gотово se od svake imenice (m., ž. i s. r.) može tvoriti umanjenica, a na mnoge imeničke osnove mogu doći različiti umanjenički sufiksi s različitim stilskim vrijednostima. Te činjenice svakako zaslužuju dublje i obuhvatnije istraživanje što nadilazi opseg i namjere ovoga rada, stoga ćemo ovdje naznačiti neke od osobitosti i moguće smjernice daljnjih istraživanja i proučavanja.

U kajkavskome su narječju najčešće potvrđeni sljedeći umanjenički sufiksi:

1. umanjenice a vrste

a) m. r. -ak (*kočak¹, danak*), -anjek (*brižanjek, gričanjek*), -čec (*sinčec, korenčec*), -ček (*golopček, pastirček*), -čić (*trgovčić, traktorčić*), -čok (*sinčok, purančok*),

¹ Ovdje donosimo poopćene likove koji su u različitim kajkavskim govorima potvrđeni sukladno fonološkom sustavu određenoga mjesnoga govora.

-čurek (*breščurek*), -ec (*kotačec, remenec*), -ek (*črvek, grozdek*), -ic (*nožic, potic*), -ič (*voglič, rastič*), -iček (*jogniček, kotliček*), -inec (*kotinec, potinec*), -inek (*cucinek*), -ko (*racko, sinko*), -ok (*mišok, pesok*);

b) s. r. -ance (*mestance*), -ca (*kolca, vraca*), -ce (*perce, selce*), -če (*slušče, ždrepče*), -čeca (*kolčeca*), -čeko (*vinčeko*), -čica (*sančica*), -eca (*vrateca, prseca*), -ece (*jokece, mestece*), -eco (*mlekeco, rebreco*), -eko (*meseko, vineko*), -ence (*vožence, piščence*), -(e)šce (*telešce*), -ica (*kolica*), -ice (*zrnjice, zeljice*), -iče (*zeljiče, korenjiče*), -kowlje (*granjičkowlje, zrnjičkowlje*);

2. umanjenice e vrste

ž. r. -ca (*smrca* : *smrt*), -čica (*cefčica, klopčica*), -čička (*lačička* : *lat*), -eca (*jabočeca* : *jaboka*), -ica (*hižica, purica*), -ička (*pečička, ritička*), -ika (*bušika, ribika*), -ka (*cedulka, ritka*), -kica (*nočkica*), -oka (*čečoka, strinoka*) (v. o tome u Maresić 2015).

U *Hrvatskoj gramatici* navodi se da je u hrvatskome književnome jeziku osnovna riječ umanjenice uvijek imenica (Barić i dr. 2003: 326). U kajkavskome narječju osnova od koje se tvori imenička umanjenica sporadično može biti i pridjevska: *křžľič* : *křžľav*, *balăvič* : *balav* (Ses²), a umanjeničke likove mogu imati i prilozi. Ako se radi o priložnoj umanjenici, sufiks se dodaje izravno na prilog (*začas* : *začasek*, *vun* : *vuneka*), a ako je riječ o prilogu nastalom od petrificiranoga padeža imenice ili pridjeva, sufiks se dodaje na bivšu osnovu sklonjive riječi (*dom-a* : *dom-eka*, *zim-a* : *zim-eka*, *mal-o* : *mal-učko*). U toj su kategoriji potvrđeni tvorbeni sufiksi: -ek, -eka, -eke, -ke, -ičko, -učko, uz niz značenjski i tvorbeno zanimljivih primjera: *d'omęka* : *d'oma*, *l'ępęko* : *lępo*, *m'aličko* : *m'alo*, *z'utręka* : *z'utra* (Var, Lipljin 2002: 119, 363, 386, 1261); *dōmęka* : *dōma* i *domâ*, *vŭnęka* : *vun* i *vune*, *zimęka* : *zima*, *malŭčko* : *malo*, *začăsęk* : *začas* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 132, 777, 822, 328, 783); *mărzľeka*, *tőpľeka* (Jes, Kovačec 2003–2004: 293).

Sufiksi -ek i -eka ponekad mogu doći i na glagolske osnove. Sporadično su zabilježeni neki likovi u službi supina koji dolazi u svezi s glagolima kretanja: *Kęsnŏ ę*, *dęca mŏrăjo spătęka ŭti!* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 641). Svi prethodno navedeni primjeri tvoreni od neimeničkih osnova imaju još dodatno stilski obilježeno značenje.

Hrvatski je jezik općenito bogat umanjenicama, a one su u *Hrvatskoj gramatici* kao cjelina smještene u kategoriju imenica s obilježenim značenjem (Barić i dr. 2003: 326).

Osnovno je značenje umanjenice da je što *malo* u odnosu na značenje

² Abecednim redoslijedom donosimo popis kratica govora koji se navode u ovome radu: Bre – Posavski Bregi (kraj Ivanić-Grada), Cve – Cvetković (kraj Jastrebarskog), Đur – Đurđevac, Hum – Hum na Sutli, Jar – Jaruške (kraj Samobora), Jes – Donje Jesenje (kraj

osnovne riječi – *stol* : *stolek* ‘mali stol’, *bor* : *borek* ‘mali bor’ itd. Brojnost umanjeničkih sufiksâ i mogućnost da se gotovo od svake imenice tvori umanjenica (ili po nekoliko njih) upućuje da je to odraz svekolike stvarnosti govornika kajkavskoga narječja koji su okruženi ‘malim stvarima’ ili ‘malom količinom’ – malim građevinama, malim uporabnim predmetima, oruđima, malom količinom hrane i drugih namirnica itd. U suprotnosti s tim, vrlo je malo sufiksâ kojima se označuje da je što veće od uobičajenoga, a mnoge imenice uopće ne tvore uvećanice. Ovisno o nizu čimbenika, umanjenice, osim osnovnoga, mogu imati i niz dodatnih značenja u širokome rasponu od hipokorističnih do pejorativnih. Ako je što *malo* ili je prisutna *mala količina*, u tom slučaju je i odnos govornika prema označenome potpuno drugačiji, nego kada je što uobičajene veličine ili ima čega u uobičajenoj količini. U pravilu, u kajkavskome je narječju odnos prema ‘malim stvarima’ izrazito pozitivan. Semantička se vrijednost na formalnom planu može izraziti različitim jezičnim sredstvima (npr. uporaba određenih sufikasa u suodnosu sa značenjem osnove imenice), ista jezična sredstva mogu imati više semantičkih interpretacija, ovisno o kontekstu, intonaciji, neverbalnim čimbenicima itd. (usp. Peša 2002: 104).

Ako se opisuje odnos između značenja polazne riječi i umanjenice, umanjena može biti veličina, visina, opseg i sl.:

... a tam so bil'ę nekakvę kôk kôl'ibicę naprôvļenę gđe ję za vremę kišę... (Cve, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 48); *jabočęca* : *jabôka* ‘jabučica’, *kotâćic* : *kotâć* ‘kotačić’, *obrisâćic* : *obrisâć* ‘ručničić’, *prêlčę* / *prêlčię* s. : *prêlo* ‘rupica’, *vrâčęca* s. mn. : *vrâta* ‘vratašca’ (Đur, Maresić/Miholek 2011: 221, 276, 415, 535, 767); *skrâjčok* : *skâjek* ‘okrajčić’ (Ses).

O toj značenjskoj kategoriji August Kovačec kaže sljedeće:

„Tako je *žâpek* ‘džepić’ veličinom manji od uobičajenog “džepa” (*žâp*), *brêščec* (*brêščec*) ‘brežuljak’ masom je i visinom manji od nekoga drugog ‘brijega’ (*briêg*), a jednako tako *hôstica* ‘šumica’ prema *hôsta* ‘šuma’, *pa-tuôčec* ‘potočić’ prema *puôtek* ‘potok’, *rôkica* ‘ručica’ prema *rôka* ‘ruka’, *plôtek* ‘plotić, ogradica (malen ili nizak plot)’ prema *pluôt* ‘plot, ograda’, *trônčec* ‘livadica’ prema *trônik* ‘livada’, *ńŕvica* ‘njivica, mala njiva’ prema *ńŕva* ‘njiva’ itd.” (Kovačec 2003–2004: 293).

Količina označena osnovnom imenicom umanjena je u sljedećim primjerima:

vôžęk : *vôž*, *vozičęk* : *vôžęk* ovdje u značenju ‘količina koja se vozi na koli-

Krapine), Klo – Kloštar Podravski, Međ – Međimurje, Pod – Podravina, Pri – Prilesje (kraj Vrbovca), Ple – Pleš (kraj Bednje), Ses – Podravske Sesvete, Sre – Mursko Središće, Trš – Tršće (Gorski kotar), Tur – Turopolje, Var – Varaždin, Zab – Dubrava Zabočka.

³ Može se interpretirati kao ‘mala količina zrnja’ ili ‘malo zrnje’.

ma' (Đur, Maresić/Miholek 2011: 766); *Rastëplo şe ę zřńice*.³ (Klo).

U primjeru *E, tåk smõ cęli dån raspučvãli tãj krumpërek*. (Pri, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 179) izražena je mala količina, slabija kakvoća, ali i emocionalan odnos govornika spram sadržaja.

U toj se značenjskoj kategoriji značenje male količine može pojačano izraziti i dodavanjem atributa *malo*: *Nakõsi mǎlo trãvicë! Donësi mǎlo sënëka!* (Pod).

Negativne se osobine označenoga u kajkavskome narječju vrlo rijetko izražavaju umanjjenicama, tek kad se želi naglasiti da je što slabo, male snage, slabije kakvoće, intenziteta:

põslëk : põsël 'poslic' (Đur, Maresić/Miholek 2011: 510). Lik *tëžãcic : tëžãk* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 724) može se odnositi na slabašno, nejak o dijete odmila (s pozitivnim predznakom). Malena moć, ugled i sl. (obično s blagom ironijom):

pisarčõk : pisâr 'pisar malena ugleda, pisarčić' (Đur, Maresić/Miholek 2011: 478); *traktõrec, traktõrčić, mǎjstõrčić* (Pod); *n'orček, z'ętek* (Sre, Blažeka/Rob 2014: 257, 350). „Kada se ne cijeni mnogo nečije rasuđivanje, reći će se za njega, s određenim prezirom, *im ti jã õn badãček* (ili: *badãčic*) 'ta on ti je budal/ic/a'." (Kovačec, 2003–2004: 293).

U razmatranoj se kajkavskoj građi nije našlo primjera koji bi označavali da je što maleno i izrazito mrsko.

Umanjjenicama se može izraziti da je što mlado i milo.

Ono što je mlado obično je i malo, a izaziva i cijeli spektar pozitivnih osjećaja – milo, nježno, drago i sl. Ta se značenja obično vežu uz imenice koje znače mladunčad životinja, ali i imenice koje označavaju osobe, etnike i sl. Stoga su sve redom i odmilice: *čũćica : čũća*, 'mala i mlada kokoš', *pešõk : pëš 'psić'*, *vrapčõk : vrãbëc 'vrapčić'*, *ždrepcõk : ždrëbëc 'mladi ždrijebac'*, *Şesvëçõk : Şesvëçan* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 114, 470, 769, 845, 615).

U nekim su se kajkavskim govorima u kategoriji značenja 'mlado i milo' vezali uz pojedine sufikse, kao što je u navedenim primjerima sufiks *-ok*. Tako je *ftiçõk* umanjjenica i odmilica u značenju 'mala i mlada ptica, ptić' (: *ftiç*), a *ftiçica* u značenju 'mala ptica'⁴, *Čũ kak ftiçicë lëpo popëvãjo!* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 176).

U varaždinsko-ludbreškim je govorima zabilježen niz primjera sa sufiksom *-ika* kojima se označava mladunče ili mlado životinje ženskoga spola, a rabi se i u hipokorističnome značenju: *c'ujzika 'mlada kobilu' : c'ujza*, *čũćika 'kokica'*⁵ : *č'ũa*, *m'ujzika 'mačkica' : m'ujca* hip. od *mãčka*, *p'ëjzika* :

⁴ Ima i preneseno značenje 'onaj koji je sklon manjim prijestupima'.

⁵ Ima i preneseno značenje 'žena potpuno podložna muškarcu'.

p'ejca 'prastica' (Var, Lipljin 2002: 72, 89, 425, 610).

Izrazito pozitivan emocionalan odnos govornika imamo i u sljedećim primjerima:

breščôk umanj. i odmil. 'briježak, brježuljčić', *drvêça* umanj. i odmil. : *dřva*, *jajčêç* s. umanj. i odmil. : *jăjce*, *orêšek* 'oraščić' umanj. i odmil. : *ôrej*, *ôslek* 'magarčić' umanj. i odmil. : *ôsël*, *pêřičê* s. umanj. i odmil. : *pêřjê* (*Bôš na friškom pêřiču spâla!*), *sîncêç* / *sinčôk* 'sinčić' odmil. i umanj. : *sîn* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 73, 144, 223, 440, 443, 468, 618).

Kod nekih se značenjskih kategorija imenica (npr. apstraktnih) i ne može govoriti o umanjivanju, već prvenstveno o emocionalnom odnosu govornika, npr. da je što poželjno, ugodno, drago i sl. *zdrâvľičê* : *zdrâvľê* (Ses).

U kategoriji tvarnih imenica možemo govoriti o umanjivanju količine u odnosu na motivirajuću imenicu, ali i tu je prvenstveno riječ o afektivnom odnosu govornika prema označenome:

primjeri iz varaždinskoga govora *v'ince*, *v'inčêk*, *v'inčêko*, *vîņêko* redom su označeni kao odmilice (hipokoristici) od imenice *vîno* (Var, Lipljin 2002: 1122), a iz đurđevečkoga *grăjek* 'grahić' umanj. i odmil. od *grăj* / *grâ*, *ôjľičê* umanj. i odmil. : *ôjľê*, *pûtrek* umanj. i odmil. : *pûter*, *sêņç* umanj. i odmil. : *sêno*, *vřjnîčê* umanj. i odmil. : *vřjņê*, (Đur, Maresić/Miholek 2011: 199, 429, 571, 614, 773).

Imenice koje znače mjeru, oznaku vremena i sl., kao npr. *polovîčka* : *polovîca* i *fřtâlic* : *fřtâl*, *răjnîčê* : *răjņê* 'jutro' (Đur, Maresić/Miholek 2011: 502, 175, 574) u pravom smislu ne mogu značiti 'malo' te su također samo nositelji osjećajnih vrijednosti koje govornik izražava umanjenicom.

Umanjenički se sufiksi vrlo često dodaju na osnove vlastitih imenica (osobna imena, etnici, imena blagdana i sl.) te i u tom slučaju govorimo o odmilicama:

A i u tem kipu je bila Majkica Bôžja, světi Josip, pastiri i mql'i Isus. (Jar, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 95); *Vûzmek* m. umanj. i odmil. : *Vûzēm* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 776).

⁶ siretek = siročê, dijete bez roditelja; siromah

⁷ guđeko = svinja

⁸ svitrek = vestica

⁹ šuxece = cipelice

¹⁰ Primjer se odnosi na osobu: *Tak ti jê tô, r'ibika m'oja!* (Lipljin 2002: 874).

¹¹ mujcek = mačê, mačić; ovdje u pren. značenju.

¹² majxen mažiček = mali muškarčić

¹³ U kajkavskom su se narječju posebni oblici vokativa izgubili. Tek se rijetko pojavljuju izdvojeni primjeri.

¹⁴ kuxáčec = vrsta plosnate kuhače za miješanje žganaca

Naglašen emocionalan odnos suosjećajnosti imamo kod niza značenjskih kategorija imenica (koje označavaju slabo imovinsko stanje, zdravlje, domaće životinje itd.):

I bil'i smē sirtēki⁶, tōtā jē morāl sl'ü žiti kō nās ē xrounil... (Ple, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 154);

Imel'i sū kr'ü jekō, vinekō, māsekō, a ki ē pa b'i l vāl'iki sirtētek, tiē pā ni ni krōvice⁷ ē mel; āl'i nekōk jē ž'i vel – išel ē x miertük, güžekō⁷ si jē xrounil, mulē vinekō jē imel... (Ple, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 155);

M^uōrala sam iti rānē kēj se krāvica napāsla priēvručinē. (Zab, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 67);

...ōnda smō pāk sē vōzili i pōžāli kōnēkē... (Pri, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 179);

I jēdva bōg sū tē kōnēki tē dvō dānē i dvē nōči zdržāli. (Pri, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 179).

Posebno emocionalan stav izražava se i prema onome što je neophodno za čovjekovu opstojnost (voda, zemlja, hrana i sl.):

...išla jē zemlica na dēsnu strānu dok sē jōrale. (Bre, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 166); *da mi sē je vodicē napiti. Kruvēka sēm spēkla.* (Ses).

Uporabu umanjenica uvelike uvjetuje odnos govornika prema sugovorniku. Pri tome važnu ulogu ima dob sudionika komunikacije. Velike se razlike mogu uočiti u različitim dobnim skupinama. Ako je sudionik govorne situacije dijete, frekvencija uporabe umanjenica znatno je veća. Isto se tako učestalost umanjenica povećava ako se sadržaj odnosi na djecu i dječju dob, kao npr. u diskursu u kojem informantica govori o doživljaju iz djetinjstva:

Na stuō lcu jē bila slōžena sīva plisē rana kīl'ica, šārgapērgasta kōšuļica i nāranžasti svītrek⁸. (Zab, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 67);

Šuxēçē⁹ sā si zēla sōboj. ... jakō su bil'i l'ēipi... a naprej kapica. (Hum, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 82).

Niz je sličnih primjera potvrđeno u govoru Donjega Jesenja:

„Evo nekoliko primjera za obraćanje djeci (ili govoreći o djeci): *buš jēl mōle mēseka* ‘hoćeš li jesti malo mesa?’; *muōraš pīti mlēkeka kē-š vēļika zrāsla* ‘moraš piti mlijeka kako bi narasla velika!’; *bōmæ ti zagrēļi rōkicæ pa ti tōpļeka bō* ‘ugrijat ćemo ti ručice pa će ti biti toplo (‘toplašće’); *tī si mōļi pa nœæ smāš vīneka pīti* ‘ti si malen i ne smiješ piti vina’; *æj tæ vūheke baļi* ‘zar te boli uho?’; *zōbeki mu īdæju vūn pa sæ zāte plācæ* ‘zubići mu izlaze pa zato plaće’; *načamūrnjak mōļi pa rītice-š duōbil* či *næ-š mīren* ‘nestaško mali, dobit ćeš po guzi/či/ci ako se ne smiriš’; *æj jæ detæcu mærzleka* ‘je li djetešcu [tj.: tebi, dijete moje drago] hladno (‘mrzlaško’)?’ itd. Primjeri iz govora djece: *bābica dāj/tæ/ mi sīreka* ‘bako, daj/te/ mi sira!’; *jā bi štīēla krūheka* ‘ja bih htjela

kruha!, molim kruha!'; *čœlicæ mœdek diêlaju* 'pčele rade med'; *mœnæ (tar) bûšek bûba* 'mene boli trbušćić'; *adrēži (/adrēžetæ) mi tœca lœsekæ* 'ošišaj(te) mi, teto, kos/ic/u!' itd." (Kovačec 2003–2004: 293).

Vrlo su bitni i drugi emocionalni odnosi govornika i sugovornika. Ako su sudionici u komunikaciji povezani osjećajem bliskosti, ljubavi, sklonosti, nježnosti, simpatije (supružnici, članovi obitelji, prijatelji) rabić će znatno više umanjenica i odmilica općenito te odmilica osobnih imena (*vñjčec / vñjček* umanj. i odmil. : *vñjec, tčćica* umanj. i odmil. : *tčca* Đur, Maresić/Miholek 2011: 775, 776, 721; *māmika* : *m'ama*, 'omika : 'oma, *p'ucika* : *p'uca*, *r'ibika*¹⁵ : *r'iba* Var, Lipljn 2002: 387, 553, 807; *Mārtica*, *Mārtič*, *Martôka* Đur, Maresić/Miholek 2011: 331, 332; *Līzika*, *M'icika* Var, Lipljn 2002: 372, 405), imenice koje označavaju rodbinske odnose, opće imenice koje se odnose na osobu i sl.

Vida Barac-Grum navodi zanimljiv primjer iz klanječkoga govora:

„O:n je m'o:j pot'o:ček (iskaz majke ili bake za svojega sina ili unuka). Značenje osnovnoga leksema (deminutiva *pot'o:ček*) prestrukturiralo se u novo, označujući, uz izrazito emocionalnu nabijenost, sina, unuka, nasljednika, svojega i svoje loze. U semantičkoj kajkavskoj preobrazbi takvoga tipa, u koju se uklapa i klanječki govor, i hipokoristik je *s'inek*, najčešće u svezi *s'inek m'o:j*, koji ne označava samo emotivni odnos prema vlastitom sinu, već i prema mlađem muškarcu kojemu se starije osobe s dragošću obraćaju..." (Barac-Grum 1994: 8).

Neki sufiksi sami po sebi daju imenicama dodatno osjećajno značenje (npr. *-oka* u *strinôka*, *čččôka* 'starija sestra odmila' Pod). Osobita se izražajna vrijednost postiže kada se određeni sufiks dodaje na osnove na kojima nije uobičajen. Kada se sufiks *-ek* (koji služi za tvorbu umanjenica od imenica m. r. *a* vrste) doda na imeničke osnove ž. r. *e* vrste koje znače rodbinske odnose, ima izrazitu osjećajnu vrijednost (*bakek*, *mamek*, *strinek*). Može doći i na osnove imena ž. r., a pri tome se rabi u izravnome obraćanju u službi vokativa (*Bărek*, *ôdi sîm! Kătək*, *kam îdeš?* Pod; *Spî*, *Nñnek*, *spî!* (Zab, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 67). Takvi se likovi obično ne sklanjaju.

U diskursu – *Zdēj, sinək, zdēj sę bu pûnę tōga zmēnil'ę zq tę* – *g'vôrila ję mōja māti*. – *Zdēj več nęš mōgla bŕcati fŕrt k dēdęku*. (Zab, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 66) – umanjenica i odmilica *sinək* odnosi se na dijete ženskoga spola. U malome rječniku dodanom uz tekst stoji da se rabi u značenju

¹⁵ japica = djed

¹⁶ babica = baka

‘dijete’ (samo u izravnome obraćanju) (Menac-Mihalić/Celinić 2012: 68). Očigledno je u toj funkciji zamjena za vokativ (usp. Lončarić 1996: 98–99; Kovačec 2003–2004), a možemo ga usporediti i s klanječkim primjerom.

Na uporabu umanjenica i odmilica izravno utječe i cilj, odnosno namjera govornika koji želi utjecati na sugovornika ili na onoga kome je upućena poruka. Tako se npr. u božićnoj čestitci (zazivu): „*Daj nam Bôg piceko^u, račeko^u, puričko^u, prašćičko^u... Bôg nam ga daj!* (Jar, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 94) želi izazvati učinak da se prihvati želja pošiljatelja poruke, ali na što neizravniji način. Tako bi se mogao interpretirati i zaziv iz pučke pjesmice iz Međimurja: *D’êždek, d’êždek, h’odj! M’ama su tј r’eklj...* (Blažeka/Rob 2014: 97).

Uporabu odmilice s namjerom da se uvjeri ili potakne *koga* da prihvati *što*, da se primatelja poruke učini popustljivim da prihvati skrivenu namjeru i želju govornika imamo u sljedećim primjerima:

„*Stričko, mène su sū spretūkl’i... Ōdi, strīnka, bum te jŕ nosū! ... Kāj to vel’iš, strīnka? Niš, niš, stričko...* (Jar, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 94, 95).

Uporaba umanjenica može služiti za ublažavanje sadržaja:

bêdâčec / bêdâčic umanj. i odmil. : *bedâk* ‘bedačić, glupančić’, *grôbîčę* umanj. i odmil. : *grôbję* (Đur, Maresić/Miholek 2011: 49, 50, 204).

Različiti hipokoristični likovi osobnih imena mogu poslužiti za razlikovanje i identificiranje više nositelja istih osobnih imena – „Tako, ako tri osobe, primjerice, službeno nose isto ime Mato ili Rudolf, velika je vjerojatnost da će se, kako bi se izbjegli nesporazumi, one razlikovati prve kao *Môtek*, *Môtač* i *Môtiček*, druge pak kao *Rûda*, *Rûdač* te *Rûdek* ili *Rûdiček*.” (Kovačec 2003–2004: 297).

Umanjenička se značenja nerijetko izražavaju i sintagmom *mali* + imenica:

A i u tēm kipu je bila Majkica Božja, svēti Josip, pastiri i māl’i Isus. (Jar, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 95).

U kajkavskome se narječju vrlo često ide k daljnjem umanjivanju, pa je sasvim uobičajena i sintagma *mali* + umanjenica: *I tām su bil’ę dvę ižicę mālę dę ję mōgl’ę po šest lūdi spāti.* (Bre, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 168); *Tī si m’oj mālī m’ujček*¹¹. *‘Imamo lępu mālū m’ujcicu...* „*L’iberanovi*“ *sem sn’imal z n’ekakvim mālīm bosānskīm koñičkom.* (Var, Liplijn 2002: 425, 314); *A majxęn mažiček!*¹² (Trš, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 218).

Sukladno težnji k daljnjem umanjivanju vrlo su česte dvostruke i višestruke sufiksacije. Radi pojačavanja umanjeničkoga značenja na imeničku

se osnovu dodaju dva, pa i više umanjeničkih sufikasa. S povijesnojezičnoga gledišta niz je umanjeničkih sufikasa i nastao takvim udvajanjem ili umnožavanjem (npr. *ižica*, *ižička*, *ižičkica* itd.). August Kovačec navodi niz primjera višestruke sufiksacije na osnove vlastitih imenica (prenosimo samo dio brojnih primjera iz govora Donjega Jesenja):

Rudolf: *Rúda/ Rúdač, Rúdek, Rúdiček, Rúdičiček, Rúdičičiček,*

Stjepan: *Štiêf* (kao nadimak: *Štêf*), *Štiêfek, Štiêfiček, Štiêfičiček, (Štiêfičičiček)* (Kovačec 2003–2004: 295).

Ti oblici s višestrukom sufiksacijom imaju posebnu afektivnu vrijednost, ali i sintaktičku službu vokativa¹³:

„Dok se pretposljednji deminutivni likovi iz niza (*lvičiček, Őhkičica, Niêžičica, Drâšiček, Tónčiček, Gústiček, Drâgičica, Dóničica, Drâgiček, Frôncica, Frônciček, Jônkiček, Pêpičica, Júriček, Tînčiček, Môtīček, Rúdičiček, Štiêfičiček, Štêfičica, Slâvičiček*) upotrebljavaju redovito u izrazito afektivnom, pri-snom vokativnom značenju, u kontekstima kao što su *drâgi muōj...*, *drâga mōja...*, ...*muōj drâgi...*, ...*mōja drâga* i sl., ali se mogu upotrijebiti i u svim drugim osnovnim funkcijama u rečenici, posljednji članovi nizova (*lvičičiček, Őhkičičica, /Niêžičičica/, Drâšičičiček, Tónčičiček, Gústičiček, Drâgičičica, Dóničičica, Drâgičiček, Frôncičica, Frôncičiček, Jônkičiček, Pêpičičica, Júričiček, Tînčičiček, Môtīčiček, Rúdičičiček, Štiêfičičiček, Štêfičičica, Slâvičičiček*) ne dolaze ni u jednoj drugoj službi osim u službi izrazito afektivnog (redovito dramatično afektivnog) vokativa.“ (Kovačec 2003–2004: 297).

Na značenja umanjenica svakako utječu i kontekst, ton, naglasak, sintaktički odnosi, red riječi, tj. položaj umanjenice u rečenici, tvorbene osobitosti, dodavanje određenih sufikasa na određene osnove te različiti neverbalni znakovi.

Umanjenice mogu razviti nova značenja – pomakom i sužavanjem, uobičajenim postupcima metonimije i metaforizacije:

...*i pěkêl krumpêr v lončičku i tô jê mōrale biti pūņe mąsti i drevêni kuxăćec ș cîm șe męșălê.*¹⁴ (Bre, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 168); *robăčka* 1. umanj. od *robăća*, košuljica. 2. dječja košulja; *tajnêric* 1. umanj. od *tajnêr*. 2. plitak šešir. *Tajnêrică ę nōsil kak i Slavōnci*. 3. (mn.) bot. vrsta vrtne trave koja ima plavi cvijet (Đur, Maresić/Miholek 2011: 597, 718); *pūšlêk* ‘kita cvijeća’, *rândlêk* ‘posuda za kuhanje’ (Tur, Šojat 1982: 467); *vřšek* ‘krajnji vrh čega’, *knižica* ‘molitvenik’, *vřčák* 1. povrtnjak, 2. mali vrt (Pod); *k’ijkljica* ‘kratka haljina’,

v'rček/ vrčj'ok, 'mali vrt uz kuću' (Sre, Blažeka/Rob 2014: 169, 483); *pōtic* 'staza (puteljak, samo za hodanje pješice)' prema *pōt* 'put (kojim mogu voziti i zaprežna kola)', *vōdica* (obično *svāeta vōdica*) 'blagoslovljena vod/ic/a' prema *vōda* 'voda', *garīca*, osobito u množini *garīcæ* 'vinograd' (kao neizveden oblik navodi se toponim *Guōra*) (Kovačec 2003–2004: 293) itd.

Umanjeničkoga su postanja i neki nazivi rodbinskih odnosa, nazivi iz počasti i sl. koji više nisu umanjenice ni odmilice, ali kao i prethodni primjeri zadržavaju ponešto od svojih prvotnih značenja (*d'edek* 'djed', *m'amica* 'baka' (Međ); *j'apek* 'djed', *h'ijžni j'apica* 'starješina u svatovima' (Sre, Blažeka/Rob 2014: 158); ...*mřmrały so jāpyca*¹⁵ z v[#]ōza. (Mar, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 204); *Imel'i smę bōbicu*¹⁶ kō nās ję xrunila. (Ple, Menac-Mihalić/Celinić 2012: 154).

Umanjenice su u kajkavskome narječju vrlo plodna tvorbeni kategorija o čemu svjedoči brojnost sufikasa te mogućnost da se na istu imeničku osnovu mogu dodati različite tvorbeni jedinice (*kolec* : *kolček*, *kolčec*, *kolčič*, *kolčiček*; *kot* : *kotek*, *kotiček*; *konj* : *konjek*, *konjiček*, *konjič*, *konjiček*), a iznimno su zanimljive i sa značenjskoga, sintaktičkoga i uporabnoga stanovišta. Posebno je uočljiva težnja da se sadržaj imenice sve više umanji čime se dobiva niz dodatnih hipokorističnih i stilski obilježenih značenja (*kapa* : *kapica*, *kapička*, *kapičkica*; *klobasa* : *klobasica*, *klobasička*, *klobasičkica*). Sa stanovišta općega jezika konstrukcije *mali* + umanjenica (*mala knjižička*, *mali konjek*) su pleonazmi, no u kajkavskome narječju sasvim su uobičajene. U nizu primjera takve se sintagme rabe radi pojačavanja osnovnoga značenja koje se izražava umanjenicom, radi daljnijega umanjivanja ili pak izražavanja i naglašavanja kojega dodatnoga stilski obilježenoga značenja. Značenjske su i stilske vrijednosti umanjenica u znatnoj mjeri uvjetovane kontekstom, jezičnim i izvanjezičnim, stoga pojedini primjeri, ovisno o tim različitim čimbenicima mogu dobiti različita, čak i suprotna značenja. U nizu značenjskih kategorija imenica koje su tvorbeno nastale dodavanjem umanjeničkih sufiksa na polaznu osnovu, ne možemo govoriti o doslovnom umanjivanju sadržaja, već prvenstveno o izražavanju drugih značenja i odnosa, npr. dragosti, osjećajnosti i sl. (*vino* : *vince*, *vinček*, *vinčeko*, *vineko*).

U tome bi smjeru bilo vrijedno provesti daljnja jezikoslovna istraživanja uzevši u obzir veći broj primjera iz različitih govora i dijalekata kajkavskoga narječja. Ovdje smo nastojali naznačiti neke od tih zanimljivih i u hrvatskome jeziku još uvijek nedovoljno istraženih tema.

Literatura i izvori:

- Babić, Stjepan (2002). *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (Treće, poboljšano izdanje), Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetosti – Nakladni zavod Globus.
- Barac-Grum, Vida (1994). Idiom Klanjca u svojim specifičnostima, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, Zagreb, pp. 5–18.
- Blažeka, Đuro, Grozdana Rob (2014). *Rječnik Murškog Središća*, Zagreb.
- Ivšić, Stjepan (1936). Jezik Hrvata kajkavaca (o stogodišnjici našega novoga pravopisa i knjičevnog jezika), *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, pp. 47–88 + karta.
- Jedvaj, Josip (1956). Bednjanski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, pp. 279–330.
- Jembrih, Alojz; Mijo Lončarić (1982–1983). Govor Gregurovca Veterničkoga, *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 8-9, Zagreb, pp. 5–62.
- Jurafsky, Daniel (1996). Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive, *Language*, vol. 72, br. 3, pp. 533–578.
- Katunar, Daniela (2013). Diminutives in Action: A cognitive account of diminutive verbs and their suffixes in Croatian, *Suvremena lingvistika*, 75, pp. 1–23.
- Kovačec, August (1990). O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima, "Suvremena lingvistika" (broj posvećen akademiku Radoslavu Katičiću), 29–30, Zagreb, pp. 51–60.
- Kovačec, August (2003–2004). Deminutivi osobnih imena izvedenih s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru, *Folia onomastica Croatica*, 12–13, Zagreb, pp. 289–298.
- Kovačec, August (2013). Dvostruki oblici imperativa u jednome kajkavskom govoru, *Od indoeuropeistike do kroatistike : zbornik u čast Daliбору Brozoviću*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, pp. 223–229.
- Kovačec, August (2016). Kontekstualne varijante prijedloga u (kajkavskom) govoru Jesenja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 20, Zagreb, pp. 91–109.
- Lipljin, Tomislav (2002). *Rječnik varaždinskoga kajkavskoga govora*, Garestin : Varaždin.

- Lončarić, Mijo (1996). *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga : Zagreb.
- Maresić, Jela, Vladimir Miholek (2011). *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*, Gradska knjižnica Đurđevac.
- Maresić, Jela (2015). O tvorbi umanjenica u kajkavskom narječju, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 41/1, 77–96.
- Menac-Mihalić, Mira, Anita Celinić (2012). *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka*, Knjigra : Zagreb.
- Novak, Kristian, Barbara Štebih Golub (2016). Značenja umanjenica u kajkavskome hrvatskome književnom jeziku, *Fluminensia*, 28/1, pp. 57–68.
- Peša, Ivica (2002). Morfopragmatika na primjeru talijanskog i hrvatskog jezika, *Suvremena lingvistika*, 53–54, pp.101–115.
- Weiss, Peter. Sustav znakova ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.sl>) Znanstvenoistraživački centar SAZU u Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.sl>).

Su alcuni aspetti del significato del diminutivo nel sottodialecto Caicavo

Questo saggio analizza il valore semantico dei diminutivi sugli esempi tratti dal sottodialecto Caicavo. Il materiale è composto dai saggi sul discorso, dai testi trascritti, dai dizionari dialettali pubblicati, dagli articoli scientifici e dal materiale dialettologico inedito. Nel sottodialecto Caicavo i diminutivi sono una categoria di formazione molto proficua. Ciò è dimostrato dal numero dei suffissi e dalla possibilità di aggiungere diverse unità di formazione alla stessa base nominale. Sono veramente interessanti i loro valori semantici, sintattici e d'uso. Una caratteristica del sottodialecto Caicavo è la tendenza a ridurre ulteriormente il contenuto semantico del diminutivo. Questo fornisce una serie di nuovi significati ipocoristici, contrassegnati stilisticamente. I sintagmi del tipo *piccolo* + diminutivo sono pleonasmii dal punto di vista della lingua generale, mentre nel sottodialecto Caicavo sono piuttosto comuni, dai valori semantici aggiuntivi.

Parole chiave: lingua croata, sottodialecto Caicavo, diminutivi, ipocoristici, semantica, formazione delle parole

